

Валерій Хмелько
президент КМІС

Володимир Паніотто
генеральний директор
КМІС

ДУМКИ ТА ПОГЛЯДИ ЖИТЕЛІВ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: КВІТЕНЬ, 2014 — ІНТЕРВ'Ю РАДІО «СВОБОДА»

Про проросійську радикальну меншість на Сході — із соціологами, керівниками Київського міжнародного інституту соціології Володимиром Паніотто та Валерієм Хмелько.

77 % жителів Південного-Сходу України — проти захоплення адміністративних будівель зі зброєю в руках. 70% жителів цих областей — проти відходу Криму до Росії. У Луганській і Донецькій областях підтримка радикальних сепаратистів обмежується 10 відсотками громадян. Цього, однак, досить для організації вуличних заворушень. Одеса, Миколаїв, Херсон за опитуваннями дали найнижчі на Сході цифри прихильників Росії.

Олена Фанайлова: Соціологія Південного — Сходу України. Велике дослідження було проведене Київським міжнародним інститутом соціології. З нами сьогодні його директор Володимир Паніотто, професор Києво-Могилянської академії, і його колега, президент Київського міжнародного інституту соціології, професор кафедри соціології Києво-Могилянської академії Валерій Хмелько. Змушені ми будемо почати із трагічних подій в Одесі, з бойових подій останніх двох тижнів, які відбуваються в Слов'янську, Донецьку, Луганську і так далі. Ваше дослідження було опубліковано на інтернет-порталі “Дзеркала тижня” і було навіть зроблене на прохання журналістів цього

видання, низку питань вони просили вас висвітлити.

Володимир Паніотто: Це було просто їхнє замовлення. Вони знайшли гроші, вони про це подбали; що, до речі, мене завжди дивувало, що весь цей час уряд не дуже цікавився.

Олена Фанайлова: Після вашого дослідження уряд якось виявив цікавість до нього? Ви давали цифри, які показують, що люди зовсім не підтримують екстремізм. 80% у всьому Південно-Східному регіоні відповідали, що вони не підтримують ніякого збройного захоплення будинків, адміністрацій, того, що називається гучним словом “сепаратизм”. Уряд після цього дослідження з вами зв'язувався, обговорював ці цифри?

Володимир Паніотто: Гріх, звичайно, лаяти уряд, який перебуває...

Олена Фанайлова: У важкому положенні.

Володимир Паніотто: Мені навіть важко підібрати якийсь епітет, наскільки в трагічному й складному становищі він перебуває. Але таке враження, що багато дій увесь цей час ніяк не орієнтувалися на суспільну думку. Верховна Рада робила кроки, які були спрямовані на те, щоб збуджувати східні регіони в такій складній ситуації. Потім вони виправлялися, але ці помилки тиражувалися російськими каналами, вони всім відомі. Те, що було це виправлене,

те, що цього не буде, те, що про НАТО сказали одного разу і вже через кілька днів сказали, що НАТО не на порядку денному.

Олена Фанайлова: І питання із законом про мову теж виявилось не на порядку денному.

Володимир Паніотто: Ми про це говорили, писали, дзвонили нашим знайомим депутатам, я писав статтю із цього приводу. Це все робилося без орієнтації на суспільну думку. Дослідження, які ми проводимо, вони всі присвячені політичним питанням, пов'язаним з виборами. В основному замовляють політичні сили кандидатів. Питання про ситуацію в східних регіонах — це була ініціатива “Дзеркала тижня”, це вперше нам таке замовили. Я думаю, нікому не замовляли, тому що якби замовили, то ці дані публікувалися б і було б видно, що ті вимоги, які висувалися сепаратистами, у жодній області їх не підтримує більшість. І дотепер, можливо, вони вивчають ці питання, але з нами ніхто не консультується.

Олена Фанайлова: Ми вже пожартували до ефіру, що, напевно, люди із СБУ могли б відповісти на ці питання. На жаль, розвідники на такі передачі не ходять, а соціологи мають справу тільки з реальністю. Там була така у вас досить складна картина, що частково пояснює те, що таке сепаратисти, так звані проросійські думки. Я хочу запитати у Валерія Хмелька, хто такі біетнори, тобто люди, які вважають себе російськими українськими, але офіційно це не зафіксоване, і як це впливає на загальну соціологію в Східній Україні.

Валерій Хмелько: Я спробую коротко сказати, як з'явилася взагалі ця проблема в результаті пошуку й виявлення цієї структури, яка раніше

ніколи не фіксувалася, як одна зі складових макроструктури етносу України. В 1994 році після другого туру виборів між Кравчуком і Кучмою, коли йшла боротьба за президентське крісло, уперше Україна географічно розділилася за своїми політичними перевагами. Більша частина України проголосувала за Кучму й це був увесь Південний Схід теперішній, плюс ще Чернігівська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська області — це саме південно-східна частина щодо теперішньої Центральної України. Тоді мене зацікавило, чим же відрізняється ця частина України від іншої. Математичний аналіз, який ми тоді проводили разом з Володимиром Іллічем, показував, що перше — це переваги у мові, в 1991 році було перше в Україні таке дослідження. До речі, опитувальна мережа була підготовлена нами за допомогою дослідницького інституту Радіо Свобода. Перше дослідження, яке ми проводили, було на замовлення цих журналістів. Воно показало, що 57% дорослого населення віддають перевагу говорити з інтерв'юерами російською мовою, і 43% — українською. Це було в 1991 році. За ці роки пропорція скорочувалася, тобто кількість бажаючих говорити з нами російською мовою зменшилася, і більше стало бажаючих говорити українською. Зараз перша частка скоротилася до 53%, а 47% бажають говорити українською.

Володимир Паніотто: Я хотів би додати, що це був великий сюрприз, навіть те, що половина говорить російською мовою. Тому що за статистикою, під час перепису ставилося питання “Ваша рідна мова”, і там більшість називала українську мову. Подальші дослідження показували, що це пов'язане з тим, що під рідною мо-

вою розуміють мову матері, якою в родині говорили в дитинстві.

Валерій Хмелько: Тоді вперше й виникло запитання про те, чим відрізняються ці області. І виявилось, що в цих областях з такою орієнтацією на кандидата в президенти, який обіцяв у своїй передвиборчій кампанії, що він зробить російську мову теж державною, там більше 75% розмовляли російською мовою. При спілкуванні є можливість вибрати мову. Ми з того ж часу зробили так, що перше питання, яке задають наші інтерв'юери — якою мовою вам зручніше говорити або легше говорити. І після цього вже йде розмова більш довірча, коли людина розмовляє тією мовою, якою зручніше. Тому відповідні опитувальники ми готуємо двома мовами і всі опитування так проводимо. Тоді ж з'ясувалося, що є тісний зв'язок між областями, де переважають люди з російською мовою, там проголосували саме за Кучму, а там, де не менше 60% україномовних, проголосували за Кравчука. Це був перший крок. Виявилось, що існує не так зв'язок з індивідуальною мовою, як з мовами, що переважають на цій території. Там, де працюють телебачення, радіо, газети і так далі. Далі, коли я став розбиратися з тим, чому так відбулося, дуже допомогла та шкала біетнічності, яку Володимир Ілліч разом з нашим другом Романом Ленчовським розробили. Ми з тих пір після стандартного питання про національність, ким ви себе вважаєте за національність, задаємо ще додаткове питання: чи вважаєте ви себе тільки українцем або тільки росіянином, або якоюсь мірою вважаєте себе так само й іншим. У результаті з'ясувалося, що в нас чверть населення — це люди, які тією чи іншою мірою себе

вважають не одноетнічними. Найбільше таких людей, статистично це дуже помітна величина, майже чверть населення — це російсько-українські біетнори, інші теж є, але їх кількість незначна, це частки відсотка.

Олена Фанайлова: Чудово, що ви це придумали. Така шкала багато в чому розмиває грань свої-чужі й пояснює поведінку людей, їх реакцію, політичний вибір, соціальний вибір і так далі.

Валерій Хмелько: Більше того, згідно не з досвідом досліджень, а з життєвим досвідом, мені 75-й рік, слава богу, я як біетнор російсько-український, у якого батько українець, а мати росіянка, певен, що саме ті, хто вболіває й за тих, і за інших, найбільше можуть потенційно зробити для взаєморозуміння одних та інших. Мені, наприклад, зрозуміло, чому українці воюють за те, щоб тільки українська мова була державною, хоча я сам російськомовна людина. Я розумію, що це той ефект, який необхідний як позитивна дискримінація, є на Заході такий термін, стосовно тих меншостей, які так чи інакше пригноблялися в попередні століття, такі як, скажемо, індіанці в Америці, афроамериканці і так далі. У нас українці фактично в положенні носіїв мови, яку царська влада забороняла, радянська не забороняла, але давала стимули для того, щоб учителі вивчали російську мову, крім національної, і так далі.

Розуміння того, що не можна нав'язувати російську мову. Якщо вона буде державною, значить її повинні у всіх областях вивчати, у тому числі й Західній Україні, яка особливо болісно несе ті рани, яких завдала Радянська армія. Тому ми спеціально ставимо запитання, щоб

були зафіксовані й крайні, і компромісні варіанти розв'язання цієї проблеми. Більше 20 років ми ставимо це запитання, і виходить: те, що найменше розділяє людей — це одна державна мова українська й право місцевої влади. Може бути, дійсно місцева влада одержить це право у зв'язку з тими змінами в конституції, які зараз готує уряд, щоб вводити регіональну місцеву мову, за яку проголосує більшість цього регіону. І третій варіант — це дві мови. Його теж підтримує набагато менше, ніж варіант однієї державної й вільного встановлення другої, а, можливо, десь захочуть і дві мови, заради бога.

Олена Фанайлова: Я би хотіла запитати про права російського населення, російськомовного населення, те, що так турбує російську пропаганду, російське телебачення, і, в результаті, російських громадян, які впевнені, що на Східній Україні обмежуються права росіян. Що кажуть ваші опитані в Східній Україні і що каже російська статистика?

Володимир Паніотто: У нас є дані досліджень Левади-Центру і є проект спільний з Левада-Центром, ми ставимо ті самі питання й порівнюємо результати. Саме це питання ми задавали тільки в східних областях: чи обмежуються права російськомовного населення в Україні? У Росії 66% вважають, що обмежують. Основні "жертви обмеження", тобто жителі південно-східних областей, вважають, що таких тільки 23%.

Олена Фанайлова: Тобто люди, які знають ситуацію зсередини, живуть у цій ситуації.

Валерій Хмелько: Я прагну нагадати один результат нашого дослідження, коли ми запитували батьків, які мають дітей, чи задоволені

вони тим, якою мовою мають можливість навчатися їхні діти в школі. У Західній Україні ми одержали менше 3% відповідей про те, що люди незадоволені тим, якою мовою навчають дітей у школах. А в східному регіоні більше 30%. Це були незадоволені тим, що їх діти не можуть навчатися тією мовою, якою хотіли б батьки. На сході це була російська, якою діти в місцевих умовах не мали можливості вчитися. Це не дуже бралося до уваги владою, які виступали з позиціями демократичного устрою країни. Це дані між 2004 і 2008 роком. Це в часи Ющенко.

Володимир Паніотто: У принципі закон Ківалова-Колесніченко зараз продовжує діяти, його скасували й через тиждень відновили, він був уведений Януковичем, з 2010 початків діяти. Це закон про те, що в тих областях, де більшість цього прагне, регіональні влади самі мають право визначити свою мову. І, як бачимо, цей закон влаштував усіх, він зараз продовжує діяти.

Валерій Хмелько: Проти нього заперечували західні українці.

Володимир Паніотто: Тому була спроба на другий день, по-моєму, після взяття влади, коли прийшли переможці й прагли відразу його скасувати, потім його знову відновили. Яценюк обіцяв у тій мірі, у якій він може, що цей закон буде продовжувати існувати. Влада зараз говорить, що новий закон буде принаймні підвищувати, не знижувати статус, а тільки підвищувати статус російської мови. Цей закон усіх улаштує, тому що інакше були б якісь виступи на сході. Не було ніяких демонстрацій, я вже не говорю про захоплення будівель, із приводу мови. У наших даних стосовно того, що викликає тривогу, мова на останніх позиціях.

Олена Фанайлова: У вас є прекрасний блок питань про страхи, тривоги й занепокоєння людей.

Володимир Паніотто: Те, що турбує — це насамперед розгул бандитизму в країні, крах української економіки, загроза громадянської війни — майже третина, невиплата пенсій і зарплат — чверть населення Сходу, розрив економічних зв'язків з Росією — 20%. Відключення російських телеканалів — 5%. Нав'язування однієї мови — 6%. Уведення другої державної мови — 11%, одне з найнижчих місць. І "які кроки ви очікуєте від центральної влади", головне — це роззброювання й розпуск незаконних радикальних формувань і відновлення діалогу з Росією, наскільки це можливо в нинішніх умовах. Перспективи економіки і так далі. Федералізація України, введення другої державної мови — одне з останніх місць, менше 10%.

Олена Фанайлова: Це цікаві дані. Якщо дотримуватися думки засобів масової інформації, які перетворилися в засоби пропаганди, здається, що це перші питання, а в реальності це питання останні, а людей дійсно цікавлять прості речі, як безпека й економічні питання. Якщо дивитися дані опитування, виходить, що соціального ґрунту для так званого сепаратизму вкрай мало, тим більше для того, що називається захопленням будинків, для всіх збройних виступів, фактично для міської війни між прихильниками різних політичних поглядів. Але у відсотковому відношенні скільки це може бути — тисяча, дві тисячі, три тисячі людей на велике місто?

Валерій Хмелько: Ви знаєте, отут мова йде про те, що турбує людей. А коли мова йде про те, чого вони прагнуть, з ким разом прагнуть бу-

дувати нове життя у своїй державі — виявляється, що разом з Євросоюзом або разом з Митним союзом. Отож саме в цьому регіоні більшість прагне з Митним союзом. От така проблема тут є. Тому що коли ми в цілому по Україні беремо, то більше виявляється за Євросоюз, а коли беремо тільки цей регіон, то...

Володимир Паніотто: Цікаво, що всі вимоги, які висловлюються зараз сепаратистами, не підтримуються більшістю Сходу, а та вимога, яка підтримується більшістю Сходу — вони не прагнуть у Європу, саме чомусь не стало вимогою сепаратистів. Усі ці події в Одесі, в Одесі менше 6% людей підтримують захоплення будинків і різного роду проросійські вимоги. Зрозуміло, що для мільйонного міста 6% людей — це бо тисяч приблизно.

Олена Фанайлова: Для міських заворушень цього вистачить.

Володимир Паніотто: Для того, щоб організувати, завжди можна знайти цих людей. До мене приїжджали родичі, які живуть у Донецьку, які голосували за Партію регіонів, вони просто сиділи в нас на кухні й плакали, розповідаючи про те, як їх люди зі зброєю тероризують, і описуючи ситуацію в Донецьку. Більшість людей у Донецьку, їх головна вимога, щоб уряд щось зробив. Чому, говорять, центральні органи влади нічого не роблять, нас не захищають. Вони навіть один раз вийшли на демонстрацію, їх там розігнали, побили, люди з ножовими пораненнями і так далі. Там жахлива ситуація, вони більше не підуть на демонстрацію. Як видно, більшість — через недовіру до державної влади, тому що один з результатів — це те, що більше 50% населення вважає незаконними

Турчинова, Яценюка, Раду, хоча це ті ж люди, яких вони вибирали. Правда, ще більше з них уважає, 70% у цілому, а по деяких областях більше 90%, Януковича незаконним.

Валерій Хмелько: Я знайшов, який відсоток донецьких громадян проголосували б за вступ у Митний союз Росії, Білорусії й Казахстану — 72,5%, а за Євросоюз 9,4%.

Олена Фанайлова: Це вражаючі цифри.

Валерій Хмелько: Це найбільша відмінність по всьому цьому регіону. В цілому приблизно вдвічі більше за Митний союз — 47% і 25 за Євросоюз. Донецька область у цьому сенсі якість сильно вже російськоорієнтована.

Володимир Паніотто: Прихильники сепаратистів добре озброєні, вони діють спільно, судячи з усього, з міліцією й з якимись бандитськими, кримінальними угрупованнями, які, очевидно, якість фінансуються.

Олена Фанайлова: Для цього вже навіть термін є, гібридна війна, який пропонується військовими з Європи.

Валерій Хмелько: Крим це показав настільки опукло, настільки образно й вражаюче, що надовго запам'ятається.

Олена Фанайлова: Цікаво, як люди ставилися й продовжують ставитися (якщо ви порівнювали) до втрати Криму Україною, як на це реагували?

Володимир Паніотто: У березні 73% росіян уважали, що українці позитивно сприймали втрату Криму.

Олена Фанайлова: У росіян не запитали, якби в них відняли шматок моєї рідної Воронезької області або Білгородської, яка межує із Харківською, як би росіяни віднесли до цього?

Валерій Хмелько: Щодо Криму ви запитували, я знайшов, як на південному-сході ставляться до приєднання Криму до Росії. Це результат незаконної анексії — уважають 44%. Це результат вільного волевиявлення жителів Криму — 43%.

Володимир Паніотто: Чи підтримуєте ви введення військ в Україну — 12%.

Олена Фанайлова: У Києві я чула таку версію відходу Криму, що стара влада України не звертала уваги на Крим, а нова тим паче, кримчани почували себе поза українськими інтересами, почували себе окремою зоною, можливо, дійсно, що їм там буде краще. Скажімо так, влада не звертала уваги на проблеми Криму, і цей результат — це не тільки анексія, але й момент доброї волі, що називається.

Валерій Хмелько: Із цим важко погодитися. За нашими опитуваннями, незадовго до цього тільки 41% готові були визнати приєднання Криму до Росії.

Володимир Паніотто: Рік тому в березні всього 18% населення Криму хотіли об'єднання з Росією. Коли почався Майдан, засоби масової інформації, "Інтер", Перший канал, "Інтер" було придбано за два мільярди, він відпрацьовував ці гроші. Проурядові канали з початку Майдану кілька місяців лякали громадян Криму "Правим сектором", бандитизмом і так далі. Цей відсоток спочатку збільшився до 36%, через місяць до 40%. Ми закінчили 18 лютого дослідження, до приходу до влади уряду, тому, як новий уряд ставиться до Криму, сам Крим ще не міг зрозуміти або не встиг.

Валерій Хмелько: Окрім кримсько-татарської частини Криму. Вони-то дуже добре зро-

зуміли різницю у відношенні. Саме кримсько-татарська громада не брала участь у голосуванні й виступає із заявами, демаршами стосовно нинішньої влади. Один приклад Джемілева, як йому зараховував прокурор.

Володимир Паніотто: Але далі із цих 40%, коли прийшов новий уряд, у Криму фактично відключили українські канали, російські канали дуже сильно лякали населення "Правим сектором", бойовиками, і люди просто рятували своє життя. Я думаю, що там був відсоток 60-65, у нас не було прямого опитування в Криму, більшість проголосувала на піку переляку за возз'єднання з Росією. При цьому дані референдуму фальсифіковані.

Олена Фанайлова: Наскільки?

Володимир Паніотто: Якщо говорять 97%, це могло бути тільки в тому випадку, якщо всі, хто голосував проти, взагалі не прийшли. Але тоді не може бути 82% явки. Джемілев оцінює 34% явку. У мене таке враження, що десь 65% проголосувало за, значить фальсифікація на рівні 30%.

Олена Фанайлова: Я не розумію, навіщо це робиться, тому що й 65% для легітимації досить.

Володимир Паніотто: Може бути, вони краще знали ситуацію й не були впевнені, що буде 65%. Останні дані показували 40.

Олена Фанайлова: Мене цікавить феномен "Правого сектору", до якихось неймовірних розмірів роздутий в думках російських громадян. Це словосполучення викликає якийсь дивовижний страх, нібито це похмура величезна сила, яка має ще й більшу політичну вагу в Україні. Я зараз говорю від імені рядового росіянина, який боїться слів "Правий сектор" зі страшною

силою. Дійсно, у що вірили люди на Сході України й у що вірили кияни? Кияни своїми очима бачать "Правий сектор", я думаю, що їх у цьому сенсі не сильно обдуриш, що це величезна воєнізована організація, люди розуміють, що це маленьке маргінальне утворення, який виник на хвилі Майдану.

Володимир Паніотто: По-моєму, це одна сотня із сорока сотень на Майдану. Вони були підготовлені, вони були екіпіровані, вони потрапляли завжди на світлини.

Олена Фанайлова: У самих гарячих місцях вони з "Беркутом" боролися — це все зрозуміло. І виник такий міф про нових націоналістів, ледве не фашистів із "Правого сектору", виникло нове пропагандистське страховище. Люди впевнені, що це реальна небезпека.

Володимир Паніотто: На заході "Правий сектор" скаржився, що увесь час організовуються групи, які називають себе "Правим сектором".

Олена Фанайлова: Слава пішла поперед явища.

Володимир Паніотто: Що стосується впливу або підтримки населення, то ми оцінювали вже зараз рейтинги, після 10% у «Свободи» на виборах у Верховну Раду, в цілому по відношенню до населення "Свободу" підтримувало близько 5%. Аналіз, який ми проводили, показав, що основний мотив для підтримки "Свободи" — це партія, яка найбільш послідовно й рішуче бореться із владою та з Януковичем. Після перемоги, коли ми вимірювали рейтинг підтримки президента, ці 5% фактично розділилися — 3% "Свободі" і 2% було підтримки Яроша. Але це було місяць тому. У наших останніх даних і Ярош, і Тягнибок мають менше 1%.

Валерій Хмелько: У нашому дослідженні Південного Сходу було питання, наскільки ви згодні або не згодні з твердженням, що “Правий сектор” — це велике військове формування, що користується впливом у владі і є загрозою для громадян і цілісності країни. Згодні із цим твердженням на південно-сході 53%. Причому в Донецькій області 73%. У Луганській області 63%.

Володимир Паніотто: Там є питання, які певною мірою амбівалентні, там є ще кілька питань, на які трохи по-іншому відповідають. Ця ідея, цей міф, укорінення цього уявлення про “Правий сектор” як про страховище, як про НАТО колись, який досі не вийшов зі сфери суспільної свідомості, як небезпека НАТО, він спрацював. Спочатку працювали урядові засоби при Януковичі, “Інтер”, який був популярний на сході й російські канали.

Олена Фанайлова: Російські канали розкручують цю тему.

Валерій Хмелько: Південний Схід «годується» російськими каналами значною мірою.

Олена Фанайлова: Саме тому, я гадаю, російські канали були не засобом масової інформації, а засобом пропагандистської війни. Ступінь викривлення фактів, у тому числі й про “Правий сектор” — типовий приклад, що це інформаційна війна як мінімум, а як максимум пропагандистські бомби.

Володимир Паніотто: Вона все-таки сприяла згуртуванню України. Тому що якщо в цілому ще в лютому було 13% в Україні в цілому, які прагли б об’єднатися з Росією в одну державу, то у квітні цей відсоток упав приблизно до 7%. На сході було 26%, а впало до 8%, за винятком Донецької й Луганської областей.

Олена Фанайлова: Я вас запитую ще про один міф — як оцінюють люди теорію змови? Чи вважають вони, що в поточній ситуації найбільшими гравцями є Росія й Америка, ну, або Захід? Цю модель я теж чую, яка то свідомо проговорюється, те несвідомо. Таке пояснення дійсності, що Україна не сама діє, не українські актори діють, а діють актори впливу, уживаються слова “ляльководи” і так далі. От цю зону ви не намагалися досліджувати?

Володимир Паніотто: Безпосередньо — ні. Але коли ми запитували про Майдан ф про причини Майдану, то думка Сходу була дуже схоже на думку росіян, за винятком одного пункту — американці як причина Майдану, як ті, хто організував Майдан. Ні на Заході, ні на Сході України ніхто не підтримував цю точку зору. Американці як загроза — на Сході не спрацював цей міф. Він, мені здається, існує в тільки в Росії.

Олена Фанайлова: У Росії це сильна страшилка. Чому ви проти Майдану? Тому що я боюся, що НАТО підійде до кордонів Росії.

Володимир Паніотто: Треба сказати, що відношення до НАТО позитивне тільки в західних регіонах, а продовжує бути негативним у центрі, не говорячи про схід і південь. Загроза НАТО виявилася...

Олена Фанайлова: Теж потужним міфом, як і міф про бандерівців.

Володимир Паніотто: Можливо, треба дивитися відсоток споживання російських каналів по різних областях і порівнювати з відсотком тих, хто проти НАТО.

Олена Фанайлова: Передвиборчі настрої ви розглядали? Тимошенко, Порошенко?

Валерій Хмелько: За останні три місяці рейтинг Порошенка виріс із 16% у випадку голосування до понад 50%. У Тимошенко трохи зменшався, приблизно з 19% у січні до 13% у випадку голосування сьогодні, але вона посідає друге місце. У Тігіпко на 5% менше, чим у Тимошенко.

Володимир Паніотто: На Сході великий відсоток тих, хто не визначився. Якщо ми запитуємо, чи прийдуть, то відсоток явки, хто збирається прийти, досить високий. Але дуже високий відсоток тих, хто не визначився, за кого голосувати.

Олена Фанайлова: Якщо вони прийдуть, то можна вважати, що вибори відбулися?

Володимир Паніотто: За нашим законом не потрібно, щоб прийшла більшість. Скільки б не прийшло, можна вважати, що вибори відбулися.

Олена Фанайлова: Можна якось пояснити це зростання популярності Порошенка? Я повинна чесно зізнатися, що не занадто стежила за його політичною біографією. У часи Майдану засобу масової інформації його ім’я особливе не згадували, хоча я намагалася читати українські джерела теж у цей час.

Валерій Хмелько: 24 канал дуже багато показував дій Порошенка на Майдані. Це його канал, власне. А дії ці були дуже симпатичні з громадянської точки зору, тому що коли інші пишно проголошували, він виявлявся в тих точках, які потребували організації. Тому що провокатори затівали й затіяли зіткнення на Банковій біля резиденції президента.

Володимир Паніотто: Слід ще зазначити, що цей самий популярний канал належить Порошенку.

Валерій Хмелько: Він був одним з перших, у всякому разі з того, що можна було побачити на екрані, політиків, який постарався організувати відхід людей від частини провокаторів, які затівали бійку на Майдані. Хто вони, дотепер залишилося неясним. Але деякі з них явно каламутили воду — це м'яко було б сказати, вони скоріше підпалювали бензин, як активатори протесту й нападу на тих солдатів, які стояли поперед внутрішніх військ, а "Беркут" ховалися за ними, а потім вийшли на першу смугу, коли стали розганяти силою цю демонстрацію. Але це перший такий приклад, який сильно запам'ятався. У нас багато всяких опитувань, але про те, з яких причин віддають перевагу Порошенку, що в ньому приваблює, я не пам'ятаю таких даних.

Володимир Паніотто: У нас є такі дані, але ці дані повністю належать нашим замовникам,

ми не можемо їх оприлюднити. Я б праг додати до цього, що Порошенко є дуже відомою людиною в Україні. У часи Ющенко він був після нього чи то другим, чи то першим. Ющенко поставив Порошенко в рівну позицію з Тимошенко й між ними через це був конфлікт. Він був главою Національного банку. Зараз він входив до уряду Януковича, деякий час був міністром закордонних справ і займався євроінтеграцією, але пішов звідти.

Валерій Хмелько: Підготував економічну частину цієї угоди.

Володимир Паніотто: Популярність Порошенка найбільш рівномірно розподілена по регіонах України. На сході в цілому він обійшов Тігіпко, у деяких областях особливо. Він випередив в інших областях традиційних східних кандидатів. ■